

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК [342.922:347.7](477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.3.01>

ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ВАСИЛЬЄВ,

кандидат юридичних наук, Приватний навчальний заклад
«Міжнародний університет бізнесу і права» (м. Херсон),
кафедра адміністративного, кримінального права і процесу;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5683-6566>,
e-mail: vassiliev.adm@gmail.com

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Установлено теоретичні підходи до визначення поняття «правовий статус», «адміністративно-правовий статус». Визначено та охарактеризовано елементи адміністративно-правового статусу суб'єкта протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності. Охарактеризовано основні повноваження державних органів, які здійснюють контролюючу діяльність щодо суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: правовий статус, адміністративно-правовий статус, суб'єкт протидії, підприємницька діяльність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Забезпечення правопорядку – ключова умова, без якої неможливий розвиток держави. На сьогоднішній день в Україні криміногенна ситуація в галузі економіки, в тому числі й у підприємстві, залишається такою, що потребує значного поліпшення. Сучасний темп життя породжує все нові види правопорушень у цій сфері, а тому ефективна протидія цьому явищу є важливим завданням для національної правоохоронної системи. Механізм протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності реалізується значним масивом суб'єктів, переважна більшість з яких – державні органи з відповідними повноваженнями та спеціальним правовим статусом.

Стан дослідження проблеми

Сутність категорії «правовий та адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права» у різні часи встановлювали такі вчені, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, А. Т. Комзюк, В. В. Зуй, Л. В. Крупнова, О. О. Пабат, Ю. М. Стариков та інші. Проте в умовах проведення масштабної реформи всіх державних органів, у тому числі і правоохоронних, що безпосередньо здійснюють протидію правопорушенням у сфері підприємства, вважаємо необхідним, спираю-

чись на думки вчених, проаналізувати у рамках цього дослідження поняття правового статусу взагалі та адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії правопорушенням у підприємстві зокрема, а також установити його структурні елементи.

Мета і завдання дослідження

Метою цього дослідження є визначення структури та змісту адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- з'ясувати теоретичне та практичне значення належного визначення і нормативного закріплення адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії;
- встановити загальне поняття правового та адміністративно-правового статусу;
- визначити й систематизувати елементи адміністративно-правового статусу;
- охарактеризувати поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності;
- узагальнити компетенцію та повноваження цих суб'єктів щодо протидії правопорушенням саме у сфері підприємницької діяльності.

Наукова новизна дослідження

Уперше визначено поняття «адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності», а також охарактеризовано систему їх компетенції та повноважень щодо протидії правопорушенням у сфері підприємництва.

Виклад основного матеріалу

В Юридичній енциклопедії поняття «правовий статус» (лат. *status* – становище) визначено як «сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб». В Україні він визначається Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Правовий статус фізичної особи реалізується насамперед через конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Правовий статус юридичних осіб реалізується через їх компетенцію, тобто через права й обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві. Від повноти юридичної фіксації повноважень цих юридичних осіб залежить ефективність їхньої діяльності (за [1, с. 108]).

О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко зазначають, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Згідно з їхніми дослідженнями до характерних ознак правового статусу можна віднести: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок з іншими компонентами; 4) системність [2, с. 366]. Схожу думку має О. Ф. Скакун: «Це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права ... координує свою поведінку в суспільстві» [3, с. 59]. Натомість А. В. Панчишин зазначає, що правовий статус «як юридична категорія не лише визначає стандарти можливої та необхідної поведінки, що встановлює ступінь взаємодії держави, суспільства і особи, а й забезпечує нормальну життєдіяльність соціального середовища» [4, с. 95]. До того ж О. Ф. Скакун підкреслює, що правовий статус колективного суб'єкта у будь-якому разі орієнтований та залежить від правового статусу індивідуального суб'єкта [3, с. 570–571]. У свою чергу, П. І. Павленко під правовим статусом посадової особи розуміє сукупність юридичних прав та обов'язків, ре-

лізація яких сприяє вирішенню питань, захисту прав та законних інтересів громадян [5, с. 66–67]. Л. В. Крупнова підкреслила, що «майже всі вчені виділяють у складі правового статусу права й обов'язки, відносно решти елементів їх позиції істотно відрізняються», та віднесла до складу адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії правопорушенням права, обов'язки та відповідальність, встановлені адміністративним правом [6, с. 117]. Ю. М. Стариков елементами правового статусу державного службовця також визнає його права, обов'язки та відповідальність [7, с. 321]. А ось Ю. В. Ладика дійшов висновку, що характеризуючими факторами адміністративно-правового статусу державного службовця є правосуб'єктність, посадові завдання, основні функції, права та обов'язки, гарантії та форми діяльності, відповідальність і порядок посадових взаємовідносин (підпорядкованість) [8, с. 610].

Повертаючись до предмета дослідження, варто зазначити, що сферу інтересів для нас становить установлення суті та змісту адміністративно-правового статусу саме юридичної особи (державних суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємництва).

Зауважимо, що С. Г. Стеценко, аналізуючи статус юридичної особи, визначає його як сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, що визначені в нормативних актах [9, с. 90]. Натомість Т. О. Коломоєць та О. М. Федевич надають майже ідентичні визначення адміністративно-правового статусу державного органу, характеризуючи його як сукупність суб'єктивних прав і об'єктивних обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом [10, с. 64; 11, с. 70–71].

З метою всебічного аналізу дефініції «адміністративно-правовий статус державного органу» та його елементів слід констатувати, що існують й інші наукові погляди на зміст вищевказаного терміна. Наприклад, С. В. Ківалов визначає адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади як сукупність його функцій, завдань і компетенції [12, с. 96]. З іншого боку, Д. В. Мандичев, аналізуючи адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації, ставить акцент на його складній юридично-теоретичній конструкції, яка включає в себе такі його складові частини: 1) мету утворення та визначення сфери діяльності; 2) принципи і територіальні масштаби діяльності; 3) внутрішню структуру органу; 4) порядок та спосіб його утворення, реорганізацію і ліквідацію; 5) завдання і функції; 6) обсяг та характер державно-владних

повноважень; 7) форми і методи діяльності; 8) порядок вирішення в органі підвідомчих питань; 9) джерела фінансування органу, 10) наявність або відсутність прав юридичної особи; 11) право на обов'язок користуватися державними символами; 12) відповідальність [13, с. 118]. О. В. Мещерякова за результатами вивчення позицій О. П. Коренєва (вважає, що адміністративно-правовий статус складається з прав, свобод, обов'язків та відповідальності), О. М. Бандурки (елементами адміністративно-правового статусу є адміністративна правосуб'єктність, права, обов'язки, заборони та відповідальність), В. Б. Авер'янова (під адміністративно-правовим статусом слід вважати комплекс прав і обов'язків, реалізація яких забезпечується відповідними, встановленими законодавством, гарантіями) та інших висловлює думку, з якою варто погодитись, що при всій різноманітності бачень щодо структурних елементів адміністративно-правового статусу «права і обов'язки становлять серцевину правового статусу, а тому є його обов'язковими елементами» [14, с. 610] (за [1, с. 108–109]).

На нашу думку, найбільш конкретно та детально елементи адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади визначив Ю. А. Дмитрієв, що повною мірою стосується і суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності, адже, як вище вже зазначалося, майже всі ці суб'єкти є органами держави. Отже, вказаний науковець виокремив такі елементи цієї правової категорії: 1) наявність власної компетенції – ключова ознака. Компетенція органу виконавчої влади являє собою сукупність повноважень органу з предметів його відання. Повноваження – це права й обов'язки органу щодо прийняття правових актів, а також здійснення інших державно-владних дій; 2) він виступає від імені держави, тобто жодна дія (бездіяльність), вчинена органом виконавчої влади, його посадовою особою, не може здійснюватися «поза протоколом», що обумовлює недопустимість використання «адміністративного ресурсу» в особистих цілях керівництва; 3) права органу виконавчої влади щодо застосування заходів впливу на керованих суб'єктів, включаючи примусові заходи, одночасно є його обов'язками стосовно держави, що наділила його відповідними правами; 4) орган виконавчої влади є насамперед правозастосовним, оскільки його правотворчі повноваження являють собою деталізацію законодавчих актів, а вся його діяльність підпорядкована принципу законності; 5) він є структурно ор-

ганізованою одиницею державного апарату, системи органів виконавчої влади; 6) діяльність органу виконавчої влади фінансується переважно за рахунок державного бюджету, що дозволяє саме державі визначати політику, яку має здійснювати орган державної влади; 7) видає перелік особливих актів управління [15, с. 117–119].

Автор підтримує думку про триблокову конструкцію адміністративно-правового статусу органу влади, запропоновану В. Б. Авер'яновим та Д. М. Бахрахом, які зазначали, що цей статус складається з трьох компонентів: 1) цільового блоку; 2) структурно-організаційного блоку; 3) компетенційного блоку [16, с. 247]. Учені підкреслюють, що цільовий блок включає в себе цілі, завдання та функції, закріплені юридично. Організаційно-структурний блок правового статусу охоплює нормативне регулювання порядку створення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їх підзвітності, встановлення та змін їх організаційних структур, права на організаційне самовизначення, процедур діяльності та права на офіційні символи. Компетенційний блок правового статусу колективних суб'єктів складається із сукупності владних повноважень щодо певних предметів відання [17, с. 13].

Отже, підсумовуючи викладене, *адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності* можна визначити як їх правове становище у суспільно-правових відносинах щодо протидії правопорушенням у сфері підприємництва, що реалізується через закріплення в адміністративному законодавстві його завдань, функцій, компетенції, гарантій діяльності та відповідальності.

Система суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності дуже розгалужена, а отже, і відповідні повноваження цих органів є дуже різноманітними і охоплюють великий обсяг завдань, що ставляться перед ними державою і суспільством для ефективного здійснення вказаної протидії. В узагальненому розумінні повноваження суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності мало відрізняються від повноважень суб'єктів протидії правопорушенням в інших сферах державної діяльності:

- визначають основні напрями, завдання, форми і методи протидії правопорушенням у державі;

- здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення протидії правопорушенням;

– виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них;

– безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі правопорушення, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації деліктогенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій і усунення обставин, що їх сформували.

Нагадаємо, що для більшості суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємництва реалізація цього процесу є похідною функцією, яка виконується разом з основними завданнями, такими як формування законодавчої бази та виявлення ініціативи у цій сфері, функціями управління, контролю і нагляду за діяльністю учасників правовідносин у сфері господарської діяльності взагалі та суб'єктів підприємницької діяльності зокрема, а також виконання ними відповідного законодавства. Безпосередньо повноваженнями саме з протидії правопорушенням у підприємницькій діяльності в Україні наділено відповідні спеціально створені для цього органи, а саме:

- Державна фіскальна служба;
- Державна аудиторська служба;
- Департамент захисту економіки Національної поліції;
- Антимонопольний комітет;
- Державна інспекція із захисту прав споживачів;
- Фонд державного майна;
- Державна казначейська служба тощо.

Отже, доцільно розглянути компетенцію і повноваження щодо протидії правопорушенням у сфері підприємництва саме зазначених органів, оскільки мета їх створення і становить поле нашого наукового пошуку.

Зазначимо, що в Україні у сфері фінансово-господарської і підприємницької діяльності основною формою профілактики правопорушень є контроль (нагляд) за веденням цієї діяльності з боку зазначених спеціально уповноважених на це органів, який реалізується через проведення відповідних перевірок суб'єктів підприємницької діяльності. Повноваження контролюючих органів регламентуються законами, підзаконними нормативними актами, а також у кожного контролюючого органу існують окремі підстави для проведення перевірок. Основним контролюючим органом фінансово-господарської діяльності в Україні є Державна фіскальна служба. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про Державну фіскальну службу України» до її основних завдань щодо протидії правопорушенням у сфері, що вивчається, належать:

– реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства;

– здійснення у межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів;

– реалізація державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;

– реалізація державної політики з адміністрування єдиного внеску;

– боротьба з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску;

– реалізація державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів тощо¹.

Крім Державної фіскальної служби України, великий обсяг повноважень щодо проведення перевірок суб'єктів господарювання та підприємницької діяльності покладений на органи державного казначейства, Державної аудиторської служби України та органи Антимонопольного комітету України. Зазначені органи в межах своєї компетенції проводять перевірки щодо бюджетних позик, позик і гарантованих коштами бюджетів та кредитів, цільового використання дотацій, субсидій та інших бюджетних асигнувань, коштів позабюджетних фондів, належного виконання державних контрактів, проавансованих за рахунок бюджетних коштів, тощо.

Необхідно наголосити на тому, що всі вищевказані державні контролюючі органи уповноважені на проведення перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності суворо в межах тієї компетенції, що надана їм законодавством, а іншим державним органам здійснювати планові чи позапланові перевірки із зазначених вище питань забороняється.

Зважаючи на великий обсяг законодавства, що регулює порядок проведення перевірок

¹ Про Державну фіскальну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 : редакція від 27.08.2016.

та повноваження контролюючих органів, треба зазначити, що перелік різноманітних перевіряючих державних установ, які цікавляться діяльністю підприємств та підприємців, має тенденцію до збільшення. Цей процес уже став проблемою для держави, оскільки контролюючі органи, враховуючи відсутність єдиного підходу до визначення підстав проведення перевірки в умовах дерегуляції, користуються зазначеними прогалинами, що, у свою чергу, відображається на діяльності суб'єктів господарювання.

Підкреслимо, що поряд із контролюючими фінансовими органами, діяльність деяких правоохоронних органів також зосереджена на протидії правопорушенням у сфері підприємництва, а отже, вони теж уповноважені проводити перевірки в розрізі своїх завдань і функцій. Серед них можна виділити Службу безпеки України, органи прокуратури, податкову міліцію та підрозділи Національної поліції України, а саме Департамент захисту економіки. Але тут є важлива особливість, яка

виражається в тому, що всі вищевказані органи є представниками силових структур держави, а отже, жоден із них не є органом державного нагляду (контролю). Цей факт означає, що працівники зазначених органів та підрозділів мають право проводити перевірки діяльності суб'єктів підприємницької діяльності тільки в рамках відповідного кримінального або адміністративного провадження.

Висновки

Можна констатувати, що при визначенні адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії правопорушенням у сфері підприємництва слід спиратися на триблокову конструкцію адміністративно-правового статусу органу влади. Основними такими органами є органи фінансового контролю та деякі з правоохоронних органів. Всі перевірки, які мають проводити ці установи стосовно діяльності суб'єктів підприємництва, реалізуються виключно в межах тих повноважень, які надані їм відповідним законодавством.

Список бібліографічних посилань

1. Чумак О. Адміністративно-правовий статус державного виконавця. *Публічне право = Public Law = Публичное право*. 2013. № 1 (9). С. 107–112. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2013/pr19/Chumak.pdf> (дата звернення: 13.11.2018).
2. Зайчук О. В., Онщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
3. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
4. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.
5. Павленко П. І., Лисов О. О., Гончаров А. В. Теорія держави та права (конспект відмінника) : навч.-метод. посіб. / під заг. ред. П. І. Павленка. Донецьк : Цифрова тип., 2010. 84 с.
6. Крупнова Л. В. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 177 с.
7. Стариков Ю. Н. Служебное право : учеб. М. : БЕК, 1996. 693 с.
8. Ладика Ю. В. До питання про визначення адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ України. *Митна справа*. 2011. № 6 (78), ч. 2, кн. 2. С. 609–616.
9. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
10. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
11. Федевич О. М. Адміністративно-правовий статус Державного агентства України з управління зоною відчуження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 226 с.
12. Административное право Украины : учеб. / под общ. ред. С. В. Кивалова. Харьков : Одиссей, 2004. 880 с.
13. Мандичев Д. В. Поняття адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 117–121.
14. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. *Форум права*. 2011. № 2. С. 609–612. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_2_98.pdf (дата звернення: 13.11.2018).
15. Дмитриев Ю. А. Административное право Российской Федерации : учеб. М. : Система ГАРАНТ, 2008. 425 с.
16. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Аверьянов (голова) та ін. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с.
17. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. М. : БЕК, 1996. 368 с.

Надійшла до редколегії 16.11.2018

ВАСИЛЬЕВ В. Н. СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСА СУБЪЕКТОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Установлены теоретические подходы к определению понятия «правовой статус», «административно-правовой статус». Определены и проанализированы элементы административно-правового статуса субъекта противодействия правонарушениям в сфере предпринимательской деятельности. Охарактеризованы основные полномочия государственных органов, осуществляющих контролируемую деятельность в отношении субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: правовой статус, административно-правовой статус, субъект противодействия, предпринимательская деятельность.

VASYLIEV V. M. STRUCTURE AND CONTENT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE SUBJECTS COUNTERACTING OFFENSES IN THE FIELD OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Theoretical approaches to the definitions of “legal status”, “administrative and legal status” have been established. The elements of administrative and legal status of the subject counteracting offense in the sphere of entrepreneurial activity have been determined and analyzed. The main powers of the state agencies that accomplish control activity over the subjects of entrepreneurial activity have been characterized. The notion of a subject of an offense in the sphere of entrepreneurship has been defined: a system of state and non-state agencies, public organizations, social groups and citizens whose activities are focused on eliminating the causes and conditions that give rise to and provoke offenses in the sphere of economic commercial activity (entrepreneurship), preventing these offenses at different stages of incorrect behavior of the participants of relations in the field of entrepreneurship, as well as bringing them to legal liability. Besides, the above subjects have been systematized in this study and their range has been determined. The main ones have been highlighted: the President of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine; local governments; Ministry of Finance of Ukraine; Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine; State Fiscal Service and its structural units (except customs control at the border); State Inspectorate of Ukraine; National Bank of Ukraine; revenue and fees authorities of Ukraine. The author has defined a special group of subjects, those who have administrative and jurisdictional powers.

Keywords: legal status, administrative and legal status, object of counteraction, entrepreneurial activity.